

Η Αρχαία σκουριά

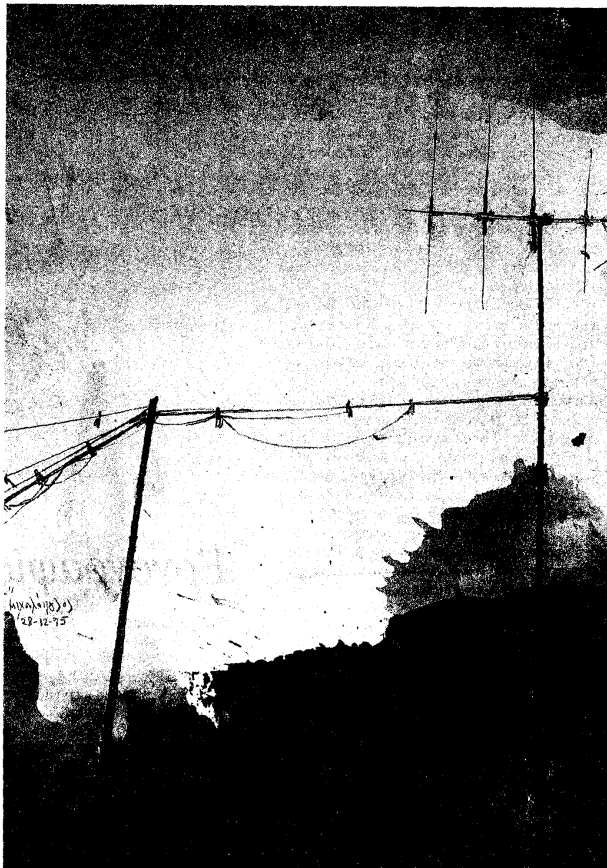
Μια δεύτερη συνάντηση, τρεις δεκαετίες αργότερα

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΟΥΝΕΝΗ

Η «Αρχαία σκουριά» της Μάρως Δούκα εκδόθηκε το 1979, έπρεπε ωστόσο στα χέρια μου με σχετική καθυστέρηση, δυο χρόνια αργότερα. Ο λόγος, παρά το γεγονός ότι στα μαθητικά μου χρόνια υπήρξε λάτρη της λογοτεχνίας, τα φοιτητικά με είχαν απομακρύνει εξολοκλήρου από αυτήν. Τη θέση των πεζογραφημάτων είχαν καταλάβει κατ' αποκλειστικότητα οι κλασικοί του μαρξισμού, οι οποίοι αφενός συνέβαλαν στην πολιτικοideολογική μου συγκρότηση και αφετέρου μου παρέιχαν τα αναγκαία εφόδια για την καθημερινή «λάντζα», τις ηρωικές και αρκούτσες τοιτατολάγνες αντιπαραθέσεις στο αμφιθέατρο και τα πηγαδάκια.

Αιφνιδίως -και ευτυχώς, καθώς στη δική μου τη γενιά αυτό συνέβη γρηγορότερα απ' όσο στις προηγούμενες- η συμπαγής, όπως την αντιλαμβανόμασταν τότε, πραγματικότητα, άρχισε να εμφανίζει ρωγμές, οι οποίες επέβαλαν εξίσου απροειδοποίητα στα κεφάλια μας. Με συμβολική αφετηρία τις καταλήψεις του '79, οι ακλόνητες βεβαιότητες μας άρρισαν να καταρρέουν και μαζί μ' αυτές οι οργανωτικές μας εντάξεις.

Διάβασα, ως εκ τούτου, το μυθιστόρημα της Δούκα στην καταλληλότερη για μένα εποχή, κι αυτός ήταν ένας από τους πολλούς λόγους εξαιτίας των οποίων οι τρεις συνεχόμενες πρώτες αναγνώσεις του με σημάδεψαν. Αυτές συντελέστηκαν σε ένα θάλαμο του νοσοκομείου «Σωτηρία», στο οποίο νοσηλεύτηκα για τέσσερις περίπου μήνες εξαιτίας μιας σοβαρής πλευριτίδας. Παράπλευρη ωφέλεια του αιτιώδους συμβάντος υπήρξε το γεγονός ότι για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της φοιτητικής μου ζωής απολάμβανα το δωρό του άφθονου ελεύθερου χρόνου. Απομακρυσμένος από τις εντάσεις της εποχής και επιδιόμενος πλέον σε έναν προσωπικό αναστασιασμό εφ' όλης της ύλης, ξαναβρήκα το νήμα που με συνέδεε με τη λογοτεχνία, συμβουλευόμενος τον στενό μου φίλο από τα μαθητικά μου κιόλας χρόνια, τον Νίκο Γιαννόπουλο, μάχιμο και σήμερα μέσα από τις γραμμές του «Δικτύου». Ο Νίκος με επισκεπτόταν σχεδόν κάθε μεσημέρι και, έχοντας καταφέρει να κρατήσει ζωντανή την επαφή του με το κοινό μας παλιό πάθος, με οργάνωνε σχετικά. Τα πρώτα ελληνικά μυθιστορήματα που μου πρότεινε ήταν *Η Αρχαία σκουριά* της Μάρως Δούκα και, σε αντίστιξη, το παιγνώδες, και ως εκ τούτου ταιριαστό στους χαρακτήρες και των δυο μας, μυθιστόρημα του Νίκου Νικολαΐδη, *Ο οργανωμένος βαλκάνιος*. Σοφή πρόταση. Το δεύτερο υπήρξε ιδανικό χαλαρωτικό μετά τις δίωλες λυρικές -και γι αυτό σαφώς εντονότερες- ψυλικές και διαπονητικές αναταράξεις που μου δημιουργήσε, γοητευόντας με ταυτόχρονα, το πρώτο. Βγαίνοντας από το νοσοκομείο, τοποθέτησα το μυθιστόρημα της Δούκα στη βιβλιοθήκη μου αλλά δεν αποπειράθηκα να το ξαναδιαβάσω κατά τη διάρκεια των πολλών χρόνων που ακολούθησαν. Ίσως φοβόμουν μια κάποια απομαγευτική επίδραση, σαν τις πολλές που μας συμβαίνουν όταν ερχόμαστε μετά από χρόνια σε επαφή με κάτι παλιό κι αγαπημένο, άνθρωπο, κατάσταση ή καλλιτεχνικό έρ-

Δύο κεραίες

γο. Στα χρόνια που μεσολάβησαν διάβασα και απόλαυσα -άλλο πολύ, άλλο περισσότερο- όλα τα βιβλία της Μάρως, την οποία και γνώρισα πριν από μερικά χρόνια.

Αφορμή για την τέταρτη -δεύτερη επί της ουσίας, καθώς οι τρεις πρώτες έγιναν εντός ενός δεκαήμερου- ανάγνωση του μυθιστορήματος, αποτέλεσε η πρόσφατη αναθεωρημένη έκδοσή του η οποία, για κάποιο λόγο, τον οποίο μάλλον αδυνατώ να εξηγήσω, ακύρωσε την ατομία μου και την μετέτρεψε σε επιθυμία, αν όχι ανάγκη. *Διάβασα* με σχετική αμηχανία τις πρώτες σελίδες και με ενθουσιασμό τις επόμενες, καθώς η γοητεία του κλασικού, του έργου που καταφέρνει να αντέξει στο χρόνο, ακριβώς επειδή είναι ικανό να αναμετρηθεί με τα διαρκώς μεταβαλλόμενα διακυβεύματα και αντιφάσεις που προκύπτουν στο πέρασμά του, ήταν καταφανώς παρούσα στη νέα αυτή συνάντηση. Διαπίστωσα ωστόσο πως αν έγραφα κάτι για το βιβλίο, αυτό δεν θα ήταν -δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να είναι- ένα κριτικό κείμε-

νο. Δεν ήμουν κριτικός όταν το πρωτοδιάβασα και ως εκ τούτου αδυνατώ να το αντιμετωπίσω και σήμερα ως τέτοιος, για λόγους απολύτως ευνόπτους. Η πολυεστιακή κριτική άλλωστε που ασκήθηκε κατά καιρούς στο μυθιστόρημα ανέδειξε με το παραπάνω τις φανερές και κρυφές αρετές του, αναγνωρίζοντας την εμπληματική θέση του στην ελληνική λογοτεχνία.

Οπότε: Οπότε δεν μου μένει παρά να επισημάνω εν τάξει μερικά από τα στοιχεία που κατά τη γνώμη μου *συντελούν* στη διατήρηση της διαχρονικής αξίας του βιβλίου, συμβάλλοντας καταλυτικά στη ζωντάνια του, τόσα χρόνια μετά: ο εξαιρετός τρόπος με τον οποίο δένεται λογοτεχνικά η ασταθής, αντιφατική και διαρκώς μεταβαλλόμενη ταυτότητα της πρωϊδας, που αναζητά νόημα στο πλαίσιο αφενός ενός εμφανειακά ευανάγνωστου και επί της ουσίας ταλανιζόμενου από αξεπέραστες αντιφάσεις κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος και αφετέρου ενός εντροπικού οικογενειακού μικρόκοσμου. Η παραβα-

τική ως προς το κανονιστικό πλαίσιο και σφώως ρεπούσα προς την προφορικότητα γλώσσα, που ενισχύει την αμεσότητα της απεύθυνσης προς τον αναγνώστη. Η προληπτική και άκρως αποτελεσματική απολέπιση του κειμένου -παρά την πρωτοπρόσωπη αφήγηση και τη δεδομένη δραματικότητα πλήθους γεγονότων- από λυρικές αφηγηματικές εκδοχές και η συνεπής τήρηση των τεχνικών αποστασιοποιήσεων που επιτρέπουν, ενίοτε δε και επιβάλλουν, την κριτική ανάγνωση. Η πολλαπλή, κριτική και πάλι, αναμέτρηση με τα πολιτικά αδιέξοδα και ανίγματα της εποχής, με τρόπους που αποδυναμώνουν τις βεβαιότητες και γεννούν στη θέση τους πλήθος, γόνιμων και αυτών, διαχρονικών ερωτημάτων. Και άλλα πολλά, ήδη ειπωμένα.

Όπως επισημάνθηκε και την εποχή της πρώτης έκδοσης του βιβλίου, *Η Αρχαία σκουριά* δεν τοιχογραφεί την εποχή και τους ανθρώπους της, αλλά την ανατέμνει. Πράττει αυτό που ο Βασίλης Αλεξίου υποστηρίζει στις *Λογογραφίες*: ο ρόλος της λογοτεχνίας είναι να διατυπώσει το ανεπίτωτο, αυτό που κρύβεται πίσω από τις γραμμές της συγκρονικής κοινωνικοπολιτικής ανάλυσης και της ιστορικής ανακατασκευής του παρελθόντος, κάνοντας έτσι δυνατή την κατανόηση της σχέσης της πραγματικής Ιστορίας με τους ανθρώπους που τη βιώνουν και με τους ποικίλους και αναφατικούς τρόπους της διωσφύων δέχονται τις επιδράσεις της και αντιπεδρούν σε αυτή.

Εν κατακλείδι, η δεύτερη ανάγνωση επιβεβαίωσε την αρχική αίσθηση και τωρινή μου πεποίθηση, ότι *Η Αρχαία σκουριά* ήρθε για να μείνει, κερδίζοντας μέσα σε τρεις κιόλας δεκαετίες το ιστορικό της στοίχιμα. Προσωπογράφω, λοιπόν, και μεταφέρω εδώ τη δικαιομένη σήμερα αλλά τότε πρώιμη, και ως εκ τούτου βεβαρημένη με μεγάλα ρίσκα, εκτίμηση του Κίστα Σταματίου, στην εφημερίδα *Τα Νέα* (18/10/1980): «Με καθυστέρηση έρχομαι να καταθέσω το θαυμασμό μου για την *Αρχαία σκουριά* της Μάρως Δούκα. Τόσο σημαντικό ελληνικό μυθιστόρημα είχα να διαβάσω από τον καιρό του *Διπλού Βιβλίου* του Χατζή και της *Χαμένης Ανοχής* του Τσίρκα, από τον καιρό της *Βιοτεχνίας υαλινών* του Κουμανταρέα και του *Αντιποίησης Αρχής* του Αλέξανδρου Κοτζιά. (...) συνδυάζει το φλέγον θέμα, τη μαστορική δόμηση και τη χαρακτηριστική γραφή, που να μεταπλάθει συνειδητά ένα κομμάτι της πραγματικότητας σε αληθινή τέχνη (...). Αν δεν ήταν η αλλιώςίτικη, νεωτερική γλώσσα θα έλεγα πως χρονολογικά και θεματικά *Η Αρχαία σκουριά* είναι η συνέχεια της *Χαμένης Ανοχής*, που δεν πρόλαβε να γράψει ο Στρατής Τσίρκα. Είναι πράγματι ο άκαρος Γολγοθός της 'γενιάς του '60', που ξεκίνησε με την έξαρση του Ανένδουτου και το σφρίγγος των 'Λομπράκιδων', για να πέσει απροετοίμαστη στη φάκα της 'Εθνοσωτηρίου' και να περάσει το λούκι που έβγαλε στην αστραπή του Πολυτεχνείου, που τελικά, ταχυδακτυλοουργικά, οικειοποιήθηκαν και εκμεταλλεύονται ακόμα οι πάντες- προπαντός οι 'απ' έξω».

Ο Νίκος Κουνενής είναι πεζογράφος